

เรื่องเด่นประจำฉบับ

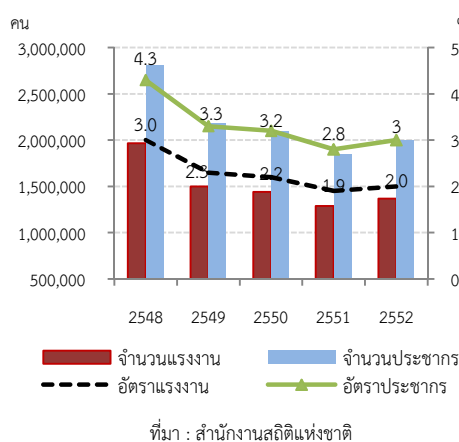
แรงงานย้ายถิ่น : เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การย้ายถิ่นของประชากรและแรงงานเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าสามทศวรรษ แบบแผนการย้ายถิ่นเป็นการย้ายจากชนบทสู่เมืองเพื่อประกอบอาชีพและหารายได้ ทั้งเป็นการย้ายตามฤดูกาล ย้ายชั่วคราว และย้ายถาวร การย้ายถิ่นได้ก่อให้เกิดผลทั้งในด้านบวกและลบ ทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัวและสังคมในพื้นที่ต้นทางและปลายทาง ด้านบวกทำให้แรงงานมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการส่งเงินกลับพื้นที่ต้นทาง ช่วยลดความยากจนและช่องว่างระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท รวมทั้งเป็นการช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางพื้นที่และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ ในด้านลบการย้ายถิ่นส่งผลให้ประชากรเขตเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสวัสดิการต่างๆ ที่ไม่เพียงพอ ก่อให้เกิดปัญหาความแออัด ปัญหาสุขอนามัย ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานและประชากร ในระดับสังคมและประเทศส่งผลต่อโครงสร้างครัวเรือนที่มีแต่เด็กและผู้สูงอายุ ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นและการดูแล ตลอดจนขาดบุคลากรที่จะพัฒนาชุมชนและภาคเกษตรที่เป็นสาขาการผลิตหลักในชนบท สำหรับในอนาคต คาดว่าการย้ายถิ่นจะชะลอตัวลง แต่ยังคงเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่อไปจากปัจจัยผลผลิตและดึงดูดของพื้นที่ย้ายถิ่น ดังนั้น รัฐจึงจำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อลดผลกระทบทางลบ และมีมาตรการสนับสนุนที่จะทำให้การย้ายถิ่นเกิดประโยชน์สูงสุดต่อคุณภาพชีวิตประชาชนในระดับปัจเจกและครอบครัวและการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับประเทศ รวมทั้งการพัฒนาภาคเกษตรเพื่อรองรับการย้ายถิ่นกลับอย่างถาวรและรองรับแรงงานกรณีได้รับผลกระทบจากการถูกเลิกจ้าง ดังเช่นการเกิดผลกระทบในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาที่ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานกลับสู่ภาคเกษตรเพิ่มขึ้นในช่วงปี 2551-2552

การย้ายถิ่นของแรงงานมีแนวโน้มลดลง

การย้ายถิ่นของประชากรและแรงงานในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากการที่นโยบายการกระจายความเจริญสู่ชนบทเกิดผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น ทั้งนี้ การย้ายถิ่นซึ่งหมายถึงการย้ายสถานที่อยู่อาศัยจากหมู่บ้านอื่น หรือเขตเทศบาลอื่น หรือจากประเทศอื่น ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยครั้งสุดท้ายมายังพื้นที่ที่อยู่ปัจจุบันในช่วงเวลา 1 ปี นั้น มีอัตราการลดลงจากร้อยละ 3 ในปี 2548 เหลือร้อยละ 1.9 ในปี 2551 แต่เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็นร้อยละ 2 ในปี 2552 จากผลกระทบวิกฤตทางเศรษฐกิจการเงินที่ทำให้มีการเลิกจ้างและย้ายกลับภูมิลำเนา โดยปี 2552 มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน 1.37 ล้านคน เป็นผู้มีงานทำ 1.2 ล้านคน เป็นผู้ว่างงาน 1.2 แสนคน อย่างไรก็ตาม สุทธิแล้วแบบแผนการย้ายถิ่นก็ยังคงเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองโดยเฉพาะกรุงเทพและปริมณฑล เห็นได้จากการขยายตัวของประชากรในกรุงเทพและภาคกลางที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.66 และ 2.51 ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าอัตราเพิ่มประชากรของประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากการขยายตัวทางอุตสาหกรรมและการลงทุนโดยเฉพาะเขตปริมณฑลและภาคตะวันออก สอดคล้องกับอัตราการเพิ่มขึ้นของความเป็นเมืองที่ยังเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35 ในปี 2541 เป็นร้อยละ 39 ในปี 2550

จำนวนและอัตราการย้ายถิ่นของแรงงานและประชากร พ.ศ.2548-52

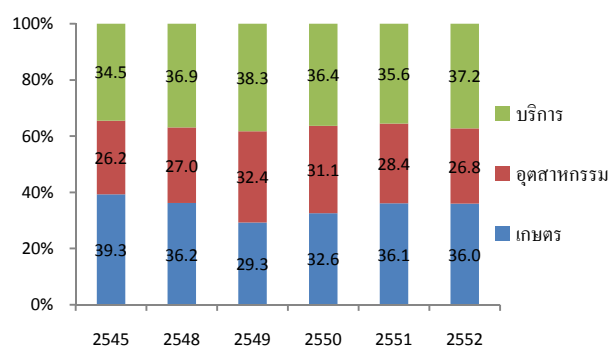

อัตราการเพิ่มประชากรต่อปี

ภาค	2543	2553
กทม.	0.72	2.66
กลาง	1.55	2.51
เหนือ	0.71	0.06
ตะวันออกเฉียงเหนือ	0.87	-1.0
ใต้	1.45	0.93
ทั่วประเทศ	1.05	0.77

ที่มา : สำมะโนประชากร ปี 2553 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สัดส่วนแรงงานย้ายถิ่นที่มีงานทำจำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ.2545-2552

ที่มา : การสำรวจการย้ายถิ่นประชากรไตรมาสที่ 1 ปี 2548-52
สำนักงานสถิติแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม ในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมานี้กระแสการเคลื่อนย้ายประชากรจากเมืองสู่ชนบทมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 39 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 43 ในปี 2552 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากการที่ขนาดของเมืองโตขึ้นจากการย้ายเข้าจึงทำให้ปริมาณการย้ายกลับเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเหนือ และตั้งแต่ปี 2550 แนวโน้มแรงงานย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคเกษตรเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 32.6 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 36 ทั้งในปี 2551 และ 2552 เนื่องจากราคาสินค้าเกษตรที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นปัจจัยดึงดูดกลับถิ่นฐานที่สำคัญ รวมทั้งในบางส่วนเป็นการย้ายถิ่นของแรงงานที่ถูกเลิกจ้างจากภาคอุตสาหกรรมในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่ปลายปี 2551 ถึงปี 2552

ทั้งนี้ หากมีมาตรการและแนวทางเพื่อเพิ่มรายได้และลดต้นทุนทางการเกษตรที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น การสร้างสาธารณูปโภค ระบบน้ำ ปู การมีที่ดินทำกินเป็นของ

ตนเอง ฯลฯ รวมทั้งการพัฒนาฐานรายได้เสริมนอกฤดูกาลเพาะปลูก ก็จะจูงใจให้แรงงานหนุ่มสาวกลับสู่ภาคเกษตรกรรมเป็นการถาวรได้

นอกจากนี้ รูปแบบการย้ายถิ่นมีความถี่ของการย้ายในแต่ละปีสูงขึ้น เนื่องจากการคมนาคมขนส่งที่มีความเจริญและสะดวกมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลดีหากเป็นการย้ายชั่วคราวและระยะสั้น เพราะจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวแรงงานที่จะทำให้มีรายได้และอาชีพสม่ำเสมอตลอดทุกฤดูกาล และในระดับภาพใหญ่ของประเทศเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางพื้นที่ ซึ่งก็ต้องมีการเตรียมพร้อมเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ที่พัก สาธารณูปโภค รองรับที่เหมาะสมด้วย อย่างไรก็ตาม หากย้ายเข้ามาอยู่ถาวรและกระจุกตัวกลายเป็นคนจนเมือง เกิดปัญหาความแออัดซึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนหากขาดการเตรียมการในด้านนโยบายที่อยู่อาศัยและการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคที่เพียงพอ รวมทั้งการจัดระเบียบสังคม

ปัจจัยและผลกระทบของการย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นเกิดจากทั้งปัจจัยผลักดันในพื้นที่ต้นทางและปัจจัยดึงดูดในพื้นที่ปลายทาง ปัจจัยหลัก ได้แก่ ความยากจน ความล้มเหลวในการประกอบอาชีพ ความแห้งแล้ง ขาดแหล่งงานรองรับ และค่านิยมการไปทำงานต่างถิ่น ฯลฯ ขณะที่พื้นที่ปลายทางก็มีปัจจัยดึงดูดให้ต้องการย้ายไป ได้แก่ เป็นแหล่งจ้างงานและรายได้ ความสะดวกสบาย และย้ายตามบุคคลในครอบครัว เป็นต้น ขณะที่ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นนั้นมีหลายด้านทั้งบวกและลบที่เกิดขึ้นต่อพื้นที่ต้นทางและปลายทาง ดังนี้

➢ ผลกระทบต่อพื้นที่ปลายทางที่ย้ายไปอยู่ แรงงานที่ย้ายชั่วคราวจะมีรายได้สม่ำเสมอเพิ่มมากขึ้น จึงช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตในด้านวัตถุได้ แก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานซึ่งจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและส่งผลให้รายได้ของประชากรเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ถาวรและกระจุกตัวกลายเป็นคนจนเมือง ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองส่งผลให้โครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคมต่างๆ ไม่เพียงพอต่อความต้องการ เกิดความแออัด ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด ตลอดจนพื้นที่สีเขียวลดลงและมีปัญหามลภาวะเพิ่มขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ แรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีจะทำงานนอกระบบและขาดระบบการคุ้มครองแรงงานทั้งในเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน จำนวนชั่วโมงการทำงาน และค่าจ้างที่เหมาะสม

➢ ผลกระทบต่อพื้นที่ต้นทาง การย้ายถิ่นทำให้โครงสร้างประชากรพื้นที่ต้นทางเปลี่ยนแปลงไป โดยครัวเรือนในชนบทมีลักษณะเป็นครัวเรือนแห้งที่มีเฉพาะเด็กกับผู้สูงอายุส่งต่อการขาดแคลนแรงงานวัยหนุ่มสาวในพื้นที่ภาคเกษตรกรรม ผลต่อปัญหาความผูกพันกับครอบครัวโดยเฉพาะเด็กที่ถูกทิ้งให้อยู่กับยายย่า อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการย้ายถิ่นกลับผู้ย้ายถิ่นสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ เงินทุนที่สามารถเก็บออมได้มาพัฒนาอาชีพและเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนที่จะช่วยให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นได้ รวมทั้งรายได้ส่งกลับก็จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนและลดความแตกต่างระหว่างพื้นที่ได้

คุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นได้ส่งผลกระทบต่อตัวผู้ย้ายถิ่นและครอบครัวที่อยู่ต้นทาง จากการสำรวจคุณภาพชีวิตแรงงานย้ายถิ่น 9 กลุ่มอาชีพโดย สศช. ได้แก่ แท้ก็ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง หาบเร่แผงลอย และรับจ้างทั่วไป และแรงงานในระบบที่มีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาทต่อเดือน (กรรมกรก่อสร้าง แรงงานในภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและบริการ) จำนวน 3,003 ราย ทุกภูมิภาคใน 6 จังหวัด คือ กรุงเทพฯ สมุทรปราการ ระยอง เชียงใหม่ นครราชสีมา ภูเก็ต เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่น พบว่า

แรงงานย้ายถิ่นที่มีงานทำ

	ร้อยละ
เพศ	
ชาย	62.0
หญิง	38.0
อายุ	
15-20 ปี	2.9
21-30 ปี	42.4
31-40 ปี	34.2
41-50 ปี	17.9
มากกว่า 50 ปี	2.5
ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	1.40
ประถมศึกษา	29.60
มัธยมศึกษาตอนต้น	25.00
มัธยมศึกษาตอนปลาย	22.40
อาชีวศึกษา	13.60
ปริญญาตรี	7.90

รูปแบบการย้าย	ร้อยละ
มาคนเดียว	69.5
มากับคู่สมรส	17.6
มากับลูก	3.7
มากับพ่อแม่	3.1
มากับญาติพี่น้อง	8.9

คนในครอบครัวที่ย้ายมาภายหลัง	ร้อยละ
มี	30.3
คู่สมรส	56.4
ลูก	21.0
พ่อแม่	3.5
ญาติพี่น้อง	31.1

ร้อยละของผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายแรงงานย้ายถิ่นที่เคย
บาดเจ็บจากการทำงาน

ผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย	ร้อยละ
ออกเองทั้งหมด	41.4
นายจ้างออกให้ทั้งหมด	26.4
นายจ้างออกให้บางส่วน	0.8
ใช้สิทธิประกันสังคม	16.3
บัตรประกันสุขภาพ	15.5
สวัสดิการพนักงาน	1.3
อื่นๆ	8.8

ที่มา : โครงการสำรวจฯ สศช.

- กลุ่มตัวอย่างแรงงานย้ายถิ่นเป็นเพศชายร้อยละ 64 ประมาณ 3 ใน 4 อายุระหว่าง 21-40 ปี เป็นโสดร้อยละ 43 สมรสและหย่าร้าง/หม้ายร้อยละ 57 และร้อยละ 67 ของผู้มีครอบครัวมีลูกอายุต่ำกว่า 18 ปี มีการศึกษาระดับประถมร้อยละ 30 มัธยมต้นร้อยละ 25 มัธยมปลายร้อยละ 22 และอาชีวศึกษาร้อยละ 13 ส่วนระยะเวลาที่ย้ายมาไม่เกินเวลา 5 ปี มากที่สุด ร้อยละ 38 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 50 และอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 72 ร้อยละ 55 มีอาชีพเดิมเป็นเกษตรกร ร้อยละ 20 อาชีพรับจ้างทั่วไป และร้อยละ 13 เป็นผู้ว่างงาน สาเหตุหลักของการย้ายถิ่นมาทำงาน ได้แก่ รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ค่าครองชีพที่สูง และว่างงาน ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันให้แรงงานย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพและหารายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ขณะที่พื้นที่ปลายทางมีปัจจัยดึงดูดที่ให้อนาคตที่ดีกว่า เพื่อน/ญาติชักชวน และรายได้ดี

- **ด้านรายได้** แรงงานย้ายถิ่นในกลุ่มที่ทำการสำรวจมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 9,000-12,000 บาท (มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเฉลี่ย 4000 บาทต่อเดือน) อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 33 ของตัวอย่างยังมีปัญหารายได้ไม่แน่นอน นอกจากนี้ ยังมีชั่วโมงการทำงานค่อนข้างสูงเฉลี่ย 10 ชั่วโมงต่อวันซึ่งการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งมาจากการทำงานที่หนักขึ้นทำให้ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนงานถึงร้อยละ 28 ด้านรายจ่ายมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 7,858 บาท ส่วนใหญ่เป็นค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าอุปการะคนในครอบครัวที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน การศึกษาบุตร และผ่อนรถจักรยานยนต์ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 77 มีภาระเลี้ยงดูผู้อยู่ในอุปการะเฉลี่ย 2 คน ขณะที่ผู้มีหนี้สินร้อยละ 46 มีหนี้สินเฉลี่ย 61,412 บาท เป็นการกู้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวร้อยละ 51 ประกอบอาชีพร้อยละ 32 เพื่อการศึกษาบุตรร้อยละ 29 โดยกู้จากกองทุนหมู่บ้านร้อยละ 47 เงินกู้ธนาคารร้อยละ 33 และสถาบันการเงินร้อยละ 32 ในส่วนของเงินออม มีผู้มีเงินออมร้อยละ 57 เฉลี่ย 15,354 บาท โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90 คิดว่ามีรายได้เพิ่มขึ้น มีความมั่นคงในอาชีพมากขึ้นทำให้ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น

- **ด้านสุขภาพ** ผลการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 80 มีสุขภาพกายและจิตดี และเมื่อเจ็บป่วยร้อยละ 86 จะมีผู้ดูแล ขณะที่ร้อยละ 14 ไม่มีผู้ดูแล โดยกลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 45 คิดว่าไม่ได้รับผลกระทบด้านสุขภาพจากการย้ายถิ่น ร้อยละ 25 พิจารณาว่าเป็นผลที่ดีขึ้น และร้อยละ 30 มีผลกระทบด้านสุขภาพที่แย่ลง โดยการต้องห่างจากครอบครัว ขาดคนดูแล และต้องปรับตัวให้เข้าวัฒนธรรมการใช้ชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างท้องถิ่นต้นทางซึ่งอาจทำให้มีภาวะเครียด มีการใช้สารเสพติด และมีภาวะเครียดถึงขั้นฆ่าตัวตาย ซึ่งแรงงานย้ายถิ่นบางส่วนมีความเครียด/หงุดหงิดง่ายทำให้มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ โดยพบว่า

กลุ่มตัวอย่างที่สำรวจมีการดื่มสุราร้อยละ 55 สูบบุหรี่ร้อยละ 37 และมีค่าใช้จ่ายในการดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ของแรงงานย้ายถิ่นทั้งหมดเฉลี่ยคนละประมาณ 320 บาท คิดเป็น 4.2 ของค่าใช้จ่ายต่อเดือน

ร้อยละของแรงงานย้ายถิ่นจำแนกตามประเภทการเป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคม

ประเภทสมาชิกกองทุนประกันสังคม	ร้อยละ
ไม่เป็นสมาชิก	67.2
เป็นสมาชิก	32.8
มาตรา 33	86.2
มาตรา 39	4.4
มาตรา 40	9.5

การเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเอง โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 8 ที่เคยเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุจากการทำงานมีร้อยละ 41.4 ต้องรับภาระค่ารักษาพยาบาลเองทั้งหมดโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบ นายจ้างออกให้ทั้งหมดร้อยละ 26.4 ใช้สิทธิประกันสังคมร้อยละ 16.3 บัตรประกันสุขภาพร้อยละ 15.5 ทั้งนี้หลักประกันทางสังคมยังไม่ครอบคลุม โดยมีเพียงร้อยละ 32.8 ที่เป็นสมาชิกประกันสังคม โดยมีแรงงานนอกระบบที่เป็นสมาชิกตามมาตรา 40 ร้อยละ 9.5

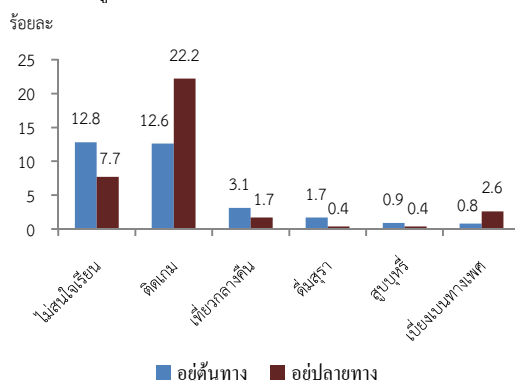
● **สภาพความเป็นอยู่** แรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่พักในหอพัก/อพาร์ทเมนต์มากที่สุด รองลงมาเป็นห้องแบ่งให้เช่า เป็นการเช่าร้อยละ 70 อยู่กับญาติ/คนรู้จักร้อยละ 15 ร้อยละ 40 อยู่กันตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป โดยร้อยละ 29 คิดว่าที่อยู่อาศัยมีสภาพแออัดคับแคบ นอกจากนี้ ร้อยละ 36 มีปัญหาสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาฝุ่นละอองและมลภาวะทางเสียง และร้อยละ 30 รู้สึกมีปัญหาสภาพสังคมและความปลอดภัย โดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องการพนัน ขโมย/ย่องเบา และยาเสพติด ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า กลุ่มตัวอย่างสนใจและให้ความสำคัญ โดยร้อยละ 88 มีการติดตามข่าวสารการเมือง และร้อยละ 22 ไปเลือกตั้งทุกครั้ง นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 43 เป็นสมาชิกกลุ่มหรือชมรม โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ และกลุ่มออมทรัพย์/สหกรณ์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเป็นสมาชิกส่วนใหญ่เพื่อประโยชน์ด้านแหล่งเงินทุน โดยมีบางส่วนเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างประมาณ 3 ใน 5 ต้องการกลับภูมิลำเนา โดยเหตุผลที่อยากกลับเนื่องจากค่าครองชีพที่แพงเกินไป อาชีพไม่มั่นคง และไม่ชอบสังคมเมือง ประกอบกับยังคิดถึงครอบครัว ภูมิลำเนาเดิมเจริญขึ้นมาก และราคาสินค้าเกษตรดีขึ้น จึงต้องการกลับไปยังภูมิลำเนาเดิม

ผลกระทบกับครอบครัวและสังคมในพื้นที่ต้นทาง

ร้อยละของแรงงานย้ายถิ่นที่ออกค่าเลี้ยงดูบุตรที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน

ไม่ออกค่าใช้จ่าย	10.6
ออกค่าใช้จ่ายต่อเนื่อง	80.7
ออกค่าใช้จ่ายไม่ต่อเนื่อง	9.8

เปรียบเทียบพฤติกรรมบุตรอายุต่ำกว่า 18 ปี ของแรงงานย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่กับครอบครัวต้นทางและปลายทาง

ลักษณะของการย้ายถิ่นร้อยละ 40 ย้ายมาในช่วงอายุ 21-30 ปี ย้ายมาคนเดียวถึงร้อยละ 70 และสมาชิกในครัวเรือนต้นทางที่ตามมาส่วนใหญ่เป็นคู่สมรสและญาติ ส่งผลให้แรงงานย้ายถิ่นร้อยละ 92 ยังมีสมาชิกของครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่ต้นทาง เป็นพ่อแม่ร้อยละ 85 บุตรร้อยละ 35 ญาติพี่น้องร้อยละ 20 และคู่สมสร้อยละ 12 ของกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้มีบุตรอายุต่ำกว่า 18 ปี มีบุตรอยู่ในพื้นที่ต้นทางร้อยละ 78 ส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลของปู่ย่าตายาย ร้อยละ 66 ของบุตรที่อยู่ต้นทางอยู่กับคู่สมสร้อยละ 29 การติดต่อสื่อสารกับบุตรส่วนใหญ่จะมีการกลับไปเยี่ยมการพูดคุยโทรศัพท์ สำหรับความสัมพันธ์กับชุมชนต้นทาง พบว่า ร้อยละ 90 ของแรงงานย้ายถิ่นส่งเงินเลี้ยงดูบุตรอย่างต่อเนื่อง โดยเฉลี่ยออกค่าใช้จ่ายเดือนละ 2,229 บาท และแรงงานย้ายถิ่นที่มีพ่อแม่อยู่ในภูมิลำเนาเดิมร้อยละ 67 ส่งเงินให้พ่อแม่เฉลี่ยประมาณปีละ 14,675 บาท ซึ่งทำให้รายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวในพื้นที่ต้นทางดีขึ้น สำหรับแรงงานย้ายถิ่นที่ประกอบอาชีพเกษตร ครอบครัวยังคงทำอาชีพเกษตรอยู่ร้อยละ 66 โดยส่วนใหญ่คนในครอบครัวและญาติเป็นผู้ทำเอง แต่เนื่องจากการย้ายถิ่นส่วนใหญ่อยู่ในช่วงต้นของวัยแรงงานทำให้พื้นที่ต้นทางมีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก เมื่อประกอบกับโครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ส่งผลให้ภาคเกษตรมีแรงงานส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุซึ่งส่งผลต่อผลิตภาพภาคเกษตร

ผลกระทบต่อบุตรที่อยู่ต้นทาง ผลการสำรวจของ สสช. พบว่า มีพฤติกรรมเด็กที่อยู่ต้นทางไม่สนใจเรียน ชอบเที่ยวกลางคืน และดื่มสุรามากกว่าเด็กที่อยู่ปลายทาง ขณะที่บุตรที่อยู่ปลายทางติดเกมและเบี่ยงเบนทางเพศมากกว่าบุตรที่อยู่ต้นทาง อาจเป็นเพราะว่าบุตรที่ย้ายเข้ามาอยู่กับพ่อแม่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเมือง ซึ่งมีร้านบริการอินเทอร์เน็ตมากกว่า ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อการศึกษาศึกษาของเด็กได้

นโยบายที่เกี่ยวข้อง

ผลกระทบจากวิกฤตทางการเงินและการย้ายถิ่นรัฐได้ดำเนินนโยบายเพื่อให้เกิดการกระจายตัวของประชากร ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การกระจายความเจริญสู่ชนบท โดยการลงทุนเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพในชนบท เช่น โครงการก่อสร้างถนนไร้ฝุ่น โครงการแหล่งน้ำขนาดเล็ก การก่อสร้างสถานีอนามัย ฯลฯ สร้างความมั่นคงทางรายได้ เช่น โครงการประกันรายได้เกษตรกร รวมถึงจัดหาแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน และสนับสนุนสถาบันการเงินเพื่อเงินกู้ธุรกิจขนาดย่อม และผู้ค้ารายย่อย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวทางการพัฒนายังขาดนโยบายการลดความแตกต่างของผลตอบแทนการผลิตระหว่างสาขา การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งจะช่วยลดปัญหาและพัฒนาอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ รัฐได้ดำเนินการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ได้แก่ การขยายประกันสังคมสู่แรงงานนอกระบบ การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย การจัดสวัสดิการในกลุ่มแม่และเด็ก ค่าจ้างขั้นต่ำ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยลดผลกระทบที่เกิดขึ้นและทำให้แรงงานย้ายถิ่นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้ จากความคิดเห็นด้านการจัดสวัสดิการสังคมและนโยบายประชานิยม พบว่า สวัสดิการสังคมที่แรงงานย้ายถิ่นได้รับครอบคลุมมากที่สุดคือ สวัสดิการโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า รองลงมาเป็นสวัสดิการการใช้ไฟฟ้าฟรี และนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองตามลำดับ โดยความพึงพอใจต่อนโยบายสวัสดิการของรัฐโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความคิดเห็นต่อนโยบายประชานิยม นโยบายที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดคือ การใช้ไฟฟ้าฟรี รองลงมาคือ นโยบายการประกันสังคมแรงงานนอกระบบ และนโยบายด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาได้ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของแรงงานและการกระจายตัวของประชากรในเชิงพื้นที่ แม้ว่าจะมีการดำเนินนโยบายกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาค แต่ไม่สัมฤทธิ์ผล เนื่องจากยังคงกระจายไปยังบริเวณพลและภาคกลางเป็นหลัก ในขณะที่ผลตอบแทนการผลิตสาขาเกษตรต่ำกว่าสาขาอื่นมากทำให้ยังคงมีการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อกำลังแรงงาน ครอบครัวและสังคม รวมทั้งอาจจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างฐานการผลิตเกษตรจากการที่แรงงานหนุ่มสาวละทิ้งการทำงานในภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจและราคาสินค้าเกษตรที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ประกอบกับนโยบายการกระจายการลงทุนด้านปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน และการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสาธารณสุขในพื้นที่ห่างไกล ส่งผลให้แรงงานย้ายกลับภูมิลำเนาและเข้าสู่ภาคเกษตรมากขึ้น ซึ่งนับเป็นโอกาสในการดำเนินการให้แรงงานหนุ่มสาวย้ายถิ่นกลับอย่างยั่งยืน โดย

(1) การพัฒนาฐานการผลิตอย่างยั่งยืนเพื่อสนับสนุนแรงงานหนุ่มสาวย้ายถิ่นกลับสู่ภาคเกษตรและมีอาชีพเสริมที่ช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงมากขึ้น ได้แก่ การพัฒนาระบบสาธารณสุขโรค ระบบน้ำ การลดต้นทุนการผลิต และการสนับสนุนแหล่ง

ร้อยละของแรงงานย้ายถิ่นที่ได้รับสวัสดิการของรัฐ

ประเภทสวัสดิการสังคม	ร้อยละ
โครงการประกันสุขภาพ	87.7
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง	57.6
ใช้ไฟฟ้าฟรี	72.1
บริการรถโฟรตมล์ฟรี/	29.9
เรียนฟรีของบุตร	57.7
ประกันสังคม	46.6
การแก้ไขหนี้ในระบบ	5.4

ระดับที่แรงงานย้ายถิ่นคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากมาตรการต่างๆ

นโยบาย	ระดับ
ประกันสังคมแรงงานนอกระบบ	ปานกลาง
สินเชื่อพิเศษ แท็กซี่ ทาเบรแวงลอย	ปานกลาง
ขึ้นทะเบียนและจัดระบบมอเตอร์ไซด์รับจ้าง	ปานกลาง
เพิ่มจุดผ่อนผันให้ผู้ค้าทาเบรแวงลอย	ปานกลาง
ตรึงราคา LPG	ปานกลาง
ใช้ไฟฟ้าฟรี	ปานกลาง
การลดต้นทุนภาคเกษตรกรรม	น้อย
ขายไข่ไก่เป็นกิโลกรัม	น้อย
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	ปานกลาง
แก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ	น้อย
กองทุนการออมแห่งชาติ	น้อย
ธนาคารประชานิยม	ปานกลาง

เงินทุน รวมทั้งการสร้างโอกาสด้านรายได้เสริมและส่งเสริมอาชีพ เช่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน การทำอาชีพอิสระที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว การรับจ้างทำของและการผลิตงานประดิษฐ์งานฝีมือ ฯลฯ

(2) การเตรียมความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางสังคมในเมืองให้ครอบคลุมแรงงานย้ายถิ่นด้วย ได้แก่ การรักษาพยาบาลภายใต้ระบบประกันต่างๆ สาธารณูปโภค ที่พัก และระบบขนส่งที่เอื้อต่อการเดินทางไปทำงาน เพื่อลดผลกระทบจากความแออัดและยกระดับคุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นในสังคมเมือง